

TURKISTONDA MUSTAMLAKA AGRAR SIYOSATI VA UNING MEYORIY- HUQUQIY ASOSLARINI YARATILISHI (1870-1900 YILLAR)

Sulaymanov Qurbon

Farg'ona davlat universiteti Tarix fanlar nomzodi, dotsent

Xoshimova Mohira

Farg'ona davlat universiteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: 1870-1900 yillarda O'rta Osiyoda agrar siyosatga nisbatan aniq ishlab chiqilgan siyosat yo'q edi. Ba'zan yerdan foydalanishda kichik o'zgarishlar, yer bilan ikkilamchi munosabatlar to'g'risidagi qoidalar va qarorlar bo'lgan, ammo aniq rejali ishlar amalga oshirilmagan. Ushbu maqola Turkistonda mustamlaka agrar siyosati va uning meyoriy-huquqiy asoslarini yaratilishi (1870-1900) haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Turkiston, agrar siyosat, yer-xo'jaligi, iqtisodiyot, mustamlaka ma'muriyati.

KIRISH

Ma'lumki 1870-1900 yillarda mustamlaka hukumati Turkistonda agrar islohot o'tkazish uchun shoshilinch choralar ko'ra boshladi. Sharqda agrar masala nafaqat iqtisodiy va ijtimoiy, balki siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan asosiy masala edi.

ASOSIY QISM

Turkiston o'lkasini iqtisodini mustamlaka hukumat manfaatlariga to'la bo'sundirishda bu yerda paxta yakka hokimligini o'rnatish muhim ahamiyat kasb etar edi. Shuning uchun ham mustamlaka ma'muriyati agrar soha bilan izchil shug'ullana boshladi. Turkistondagi agrar siyosatni bosh maqsadi va asosiy yo'nalishlarini asosiy maqsadi shunday ifodalanadi. " Bu markaziy masalada uch ko'rinish mavjud. Agar birinchisida yarqirab turgan yozuv "Pochta" bo'lsa, ikkinchisida "Sug'orish" va nihoyat, uchinchisida uncha ko'zga tashlanib turmagan bo'lsa ham, aslida hammasidan muhimi – "dehqonlarni ko'chirib keltirib o'rnashtirish" yozuvi turibdi". Rossiya yer tuzilishi va yer ishlari boshqaruvchisi (1870-1900), agrar islohot sohasida P.A.Stolipinning eng yaqin xodimi bo'lgan A.V.Krivoshein o'z fikrlarini aniq dalillashga urinib, masalani dastlabki iqtisodiy tomoniga urg'u beradi. "Bizning ichki bozorimizga so'nggi yigirma yil ichida Amerika paxtasi uchun faqat boj tariqasida yetti yuz million rubl' to'lashga to'g'ri keldi. 1900 yildan buyon esa yiliga qiriq million to'lab kelmoqdamiz. Turkistonni Rossiya imperiyasi uchun bebaho boyliklar makoni ekanligi, ya'ni masalani sof iqtisodiy tomoniga mamuriyat jiddiy e'tibor qaratgan edi".

Yerning kimga tegishliligi, mulk shakllari davlatning ichki va tashqi siyosatini belgilab berdi. Turkiston o'lkasini boshqarish to'g'risidagi nizomda "Turkiston o'lkasi yer xo'jaligi" deb nomlangan maxsus bo'lim bo'lib, mamlakatdagi yer-xo'jalik munosabatlarini butunlay o'zgartirdi.

255-moddaga ko'ra Turkiston o'lkasi yerlari, o'rmonlar va yer osti foydali qazilmalari ham davlat mulki deb e'lon qilingan va ulardan foydalanish imperiyaning umumiy qonunlari bilan belgilab qo'yilgan, qadimgi tarixiy huquqlaridan mahrum qilingan.

Bu "Nizom" O'rta Osiyoning chorvadorlar yashaydigan hududlarida qo'riqxonalar tashkil etish va keyinchalik mahalliy aholini ko'chirish uchun foydalanishga asos bo'ldi.

Nizomning mulk va xayr-ehsonga oid moddalarida Turkiston o'lkasida yangi yer egalari yerdan foydalanganlik uchun oldingi to'lov o'rniga davlat xazinasiga umumiy davlat boji to'lashlari kerak edi. Yirik zamindorlar asosiy daromad manbai - o'nlab yillar davomida egalik qilgan yerlardan mahrum bo'ldilar.

Xuddi shunday jarayonlar vaqf yerlari bilan yuz berdi. Vaqf yerlari ularda yashovchi aholiga ta'sir ko'rsatgan. Amalda bu diniy muassasalar bu yerlarni tasarruf eta olmasligini anglatardi. Vaqf mulki egalari endi soliqlarning faqat bir qismini olgan, qolgan qismi esa davlat xazinasiga tushardi. Yangi vaqf hujjatlarini tasdiqlash faqat general-gubernatorning roziligi bilan va vaqflarni davlat boji va yig'imlaridan ozod qilmasdan amalga oshirilgan. Vaqf mulklarini tashkil etuvchi yerlar, ya'ni masjidan tashqarida xususiy shaxsga tegishli bo'lgan yerlar, ko'chmas mulkka ega bo'lgan yerlar davlat bojiga tortilar edi.

An'anaviy huquqning ko'p asrlik ustunlarini barbod etgan hamda vaqf munosabatlaridagi odatlar va an'analarni tugatib tashlagan yana bir modda bor edi. Unda aytilishicha, vaqf hujjatlarini e'tirof etish, vaqf daromadlari to'g'ri ishlatilishi ustidan nazorat qilish va vaqflarni taftish qilish huquqi muhtamlaka hokimiyating viloyatlardagi vakillariga o'tkazilgan edi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish joizki, mustamlakachilik siyosatining mahsuli sifatida yuzaga kelgan siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy holat yer dan foydalanish jarayonlariga ta'sir o'tkazdi. Rossiya imperiyasi Turkiston o'lkasini istilo qilgandan keyin o'zining ma'muriy tizimini tashkil etdi. Bu tizimni boshqarish imperiya vakillari zimmasiga yuklandi. Mahalliy aholi esa qishloq oqsollari, volost boshlig'i qilib tayinlasada ular imperiyaning tartiblariga bo'ysunishga majbur edi. Mazkur holatlar yer sohasidagi huquqiy o'zgarishlarga ta'sir etmasdan qolmadi.

